

Od novinara do nadničara. Prekarizacija rada i života

- Istraživanje, knjiga –

Istraživanje prekarizacije realizovao je Centar za razvoj sindikalizma uz punu finansijsku podršku Fondacije za otvoreno društvo. Knjigu „Od novinara do nadničara. Prekarizacija rada i života“ objavili su Centar za razvoj sindikalizma, Fondacija za otvoreno društvo i Dan Graf.

U fokusu našeg istraživanja, obavljenog tokom 2015. godine na uzorku od preko 1.700 ispitanika, bila je prekarizacija. Konkretno, prekarizacija medijskih radnika, novinara. Na uzorku novinara (1.110 ispitanika) istraživali smo i samu prekarizaciju i njene individualne i društvene posledice, kako u odnosu na samu profesiju (profesionalni integritet) tako i u odnosu na validno obavljanje društvene funkcije ove profesije (mediji kao javni interes, javno dobro). Činjenica je da je u našem kontekstu **heuristički plodnije** istraživanje na uzorku multifunkcionalnih profesija, a verovatno bi sličnu heurističku valencu imalo i istraživanje radnika u visokom obrazovanju ili kulturi. Fizički radnici (619) su nam bili kontrolna grupa u kontekstu prekarizacija kao relativno novog tipa društvenog odnosa koji dovodi do *deklasiranja* (socijalna komponenta) i *dezidentifikacije* (socijalno-psihološka komponenta), pa je stoga izbor kontrolne grupe sa „dna“ društvene hijerarhije bio veoma validan komparativni orijentir.

Sadržinski gledano naše istraživanje, odnosno knjiga, usmereni su na tri teme:

(I)

Prekarizacija – iznalaženje adekvatnih pokazatelja prekarizacije, njihova operacionalizacija i utvrđivanje obima i dubine procesa prekarizacije medijskih i fizičkih radnika (autor Srećko Mihailović); istraživanje pojedinih dimenzija procesa prekarizovanja, pojedinih posledica i korelata prekarizacije, i to: fleksibilizacija rada i svega ostalog što ide uz rad (Maja Jandrić), siromaštvo i socijalna isključenost (Gradimir Zajić), socijalno-psihološka dimenzija prekarizacije (Mirjana Vasović), politički aspekti prekarizacije (Zoran Stojiljković), prekarizacija u kontekstu kulturnog i socijalnog kapitala (Vojislav Mihailović). Tu su još dve teme: prekarizacija u evropskom kontekstu (Mirko Ružica) i fizički radnici kao komparativna grupa (Dušan Torbica).

(II)

Mediji viđeni očima samih novinara, i to: (1) percepcija stanja u medijima – ocena slobode medija, državna kontrola medija, raširenost cenzure i autocenzure; (2) profesionalna samokritičnost, tj. unutrašnji lokus kontrole, a tu je i pitanje profesionalnog integriteta; (3) nivo kritičnosti prema medijskom okruženju (država, vlast, tip vlasništva nad medijima, uređivanje...). O ovome su pisali Srećko Mihailović, Tanja Jakobi i Boris Jašović.

(III)

Korelacija prekarizacije novinara i percepcije stanja u medijima, profesionalne samokritičnosti i kritičnosti prema medijskom okruženju. Iskazi ovih korelacija dati su u podacima o raširenosti i dubini prekarizacije zaposlenih novinara i nezaposlenih novinara, a u komparaciji sa zaposlenim i nezaposlenim fizičkim radnicima.

1. Ocena stanja u medijima

Stanje u medijima indicirali smo na osnovu odgovora 1110 novinara (740 zaposlenih i 370 nezaposlenih) na pitanja koja se odnose na ocenu slobode medija, percepciju državne kontrole medija, ocenu raširenosti autocenzure i na sameravanje raširenosti cenzure i autocenzure.

1.1. Nema slobode medija

I zaposleni i nezaposleni novinari se slažu da u Srbiji nema slobode medija. Tako misli čak tri petine ispitanika (62%), četvrtina (25%) je neodlučna, dok samo 13% ispitanika smatra da u Srbiji postoji sloboda medija.

1.2. Državna kontrola medija

Tri četvrtine novinara (77%) smatra da država kontroliše medije, samo 5% negira državnu kontrolu, dok je 18% neopredeljeno. Zanimljivo je da nešto češće nezaposleni novinari (82%) nego onih koji su zaposleni (75%) misle da država kontroliše medije.

1.3. Autocenzura je veoma raširena

Tri četvrtine novinara (73%) misli da je autocenzura među novinarima veoma raširena, samo 5% odbacuje tvrdnju o raširenosti autocenzure, dok je 22% ispitanika neodlučno. Izrazita je jednodušnost novinara u oceni raširenosti autocenzure. Ako bismo isključili neodlučne novinare (približno svaki peti) i zadržali samo one koji se slažu ili ne slažu sa tvrdnjom da je autocenzura veoma raširena, onda bi odnos ispitanika koji misle da je autocenzura veoma raširena prema onima koji se s tim ne slažu bio 93% prema 7%.

1.4. Ima više autocenzure nego cenzure

Tri četvrtine novinara (76%) smatra da danas ima više autocenzure nego cenzure, jer se novinari plaše da ne ostanu bez posla; s tim se ne slaže 5% novinara, dok je petina neopredeljena. Nema razlike između zaposlenih i nezaposlenih novinara, a takođe nema statistički značajnih razlika u odnosu na sve ispitivane nezavisne varijable.

1.5. Opšta ocens stanja u medijima

Kada bi moli da biraju - dve petine novinara bi napustilo novinarstvo; isto toliko bi se opredelilo za medij u kojem mogu slobodno da pišu bez obzira na status i visinu plate, dok bi jedna petina novinara optirala siguran posao i po cenu da ne piše ono što misli i ono što zna.

Nema statistički značajnih razlika između zaposlenih i nezaposlenih novinara, između zaposlenih u državnim i zaposlenih u privatnim medijima, nema ni razlika povezanih sa regionalnom pripadnošću novinara, sa njihovim polom, godinama, obrazovanjem, platama i drugim primanjima, članstvom u sindikatima, političkim partijama i profesionalnim udruženjima, pa ni sa tipom radnog ugovora... U nekoliko slučajeva nailazili smo na blagu povezanost ocena medija i nezavisnih varijabli; na primer, u slučaju ocene slobode medija gde veću kritičnost nalazimo kod ispitanika manjeg obrazovnog nivoa, kod ispitanika višeg socijalnog statusa i kod onih koji su zadovoljni svojim poslom. Jedina značajnija korelacija utvrđena je u slučaju osećaja nesigurnosti radnog mesta i ocene slobode medija – oni koji se osećaju sigurnije manje su kritični, ali je i među njima natpolovičan broj onih koji tvrde da ne postoji sloboda medija. - Sve u svemu, loša ocena stanja u medijima je rezultat uverenja koje nije bitnije povezano sa bilo kojim ispitivanim obeležjem statusa i uloge novinara.

2. Indeks profesionalne (samo)kritičnosti

Za utvrđivanje ocene odgovornosti medijskih radnika konstruisali smo indeks profesionalne (samo)kritičnosti¹. U pitanju je **unutrašnji lokus kontrole** koji odgovornost za stanje u medijima locira u samu novinarsku profesiju. Visoki indeks profesionalne samokritičnosti označava preuzimanje odgovornosti za stanje u medijima, dok niži indeks označava “skidanje” odgovornosti sa novinarske profesije.

Veličina indeksa profesionalne samokritičnosti, u ocenama od 1 do 5, iznosi 2,7.

Klasifikacija indeksa profesionalne samokritičnosti daje sledeću sliku skale profesionalne samokritičnosti: 29% odsustvo samokritičnosti ili niska samokritičnost, 67% osrednja samokritičnost i 4% - visoka samokritičnost.

Nismo našli značajnije korelacije između profesionalne samokritičnosti i nezavisnih varijabli, pa čak ni u slučaju zaposlenosti, odnosno nezaposlenosti novinara, niti u slučaju vrste medija (lokalni, republički). Blagu, ali statistički značajnu korelaciju našli smo u slučaju zadovoljstva poslom (koeficijent kontigencije - $C_k=0,24$), veću samokritičnost pokazuju ispitanici koji su zadovoljniji poslom (sa porastom zadovoljstva povećava se samokritičnost: 27% - 36% - 42%), kao i oni ispitanici koji misle da će lako i brzo naći novi posao ako izgube postojeći ($C_k=0,20$). Nešto je veća i samokritičnost ispitanika koji imaju poverenja u vladu ($C_k=0,20$) – sa povećanjem poverenja raste i samokritičnost: 28%-32%-39%-47%.

3. Indeks kritičnosti prema medijskom okruženju

Indeks kritičnosti prema medijskom okruženju (spoljni lokus kontrole) formirali smo na osnovu 10 pokazatelja². Visoki indeks kritičnosti prema medijskom okruženju (država, vlast, političke stranke, privreda, vlasnici kapitala...) označava lociranje odgovornosti za stanje u medijima u medijsko okruženje, dok niži indeks označava “skidanje” odgovornosti sa medijskog okruženja.

U ocenama od jedan do pet **veličina indeksa kritičnosti prema okruženju iznosi 3,4**. Ukoliko petostepenu skalu kritičnosti svedemo na trostepenu, onda imamo ovakvu raspodelu odgovora: 4% su nekritični ili malo kritični, 54% su osrednje kritični, a 42% su veoma kritični.

Kritičnost prema okruženju je ili osrednja ili velika, za razliku od profesionalne samokritičnosti koja je osrednja ili mala. **Novinari su kritičniji prema medijskom okruženju** (vlast, država, vlasnici medija) **nego prema sopstvenoj profesiji**. Međutim, iz toga ne sledi da novinari prebacuju odgovornost na druge, već samo da odgovornost prvenstveno vide u okruženju, a potom i u sopstvenoj profesiji.

¹ Indeks profesionalne samokritičnosti formiran je na osnovu odnosa ispitanika prema sledećih 10 tvrdnji: (1) u novinarstvo ulaze bezveznjaci, (2) novinari se malo trude da pišu istinu, (3) urušen je dignitet profesije, (4) autocenzura novinara je veoma raširena, (5) autocenzura je raširenija od cenzure jer se novinari plaše, (6) novinari su sami krivi za svoj položaj, (7) novinari se plaše gubitka posla, (8) postoji strah od sankcija prema mediju u kojem rade, (9) novinari su neprofesionalni, (10) postoji strah od pogoršanja odnosa sa urednikom.

² Indeks kritičnosti prema medijskom okruženju (spoljni lokus kontrole) formiran je na osnovu odnosa ispitanika prema sledećim tvrdnjama: (1) uređivanje medija se ne rukovodi idejom informisanja, (2) mediji se uređuju shodno interesima političara, (3) mediji se uređuju shodno interesima oglašivača, (4) mediji se uređuju u znaku jurenja tiraža, gledanosti... (5) država kontroliše medije, (6) ne postoji sloboda medija, (7) urednik odbija “nezgodne” tekstove, (8) urednik menja “nezgodne” delove teksta, (9) urednik ne prihvata “nezgodne” teme, (10) novinar odbija zadatak zbog nesklada sa profesionalnim normama.

Ukupno uzev, kada je reč o ova dva indeksa (samokritičnosti i kritičnosti prema okruženju) treba reći da se oni kreću oko aritmetičke sredine, s tim što u slučaju indeksa samokritičnosti padaju ispod prosečne ocene (2,7), a u slučaju indeksa kritičnosti prema okruženju idu iznad prosečne ocene (3,4).

Kao i u slučaju skale profesionalne samokritičnosti, i ovde smo našli slabe ali statistički značajne korelacije, a najčešće na odsustvo korelacija. Blag rast kritičnosti prema okruženju zabeležen je sa udaljavanjem od radnog odnosa na neodređeno vreme (Ck=0,20), sa sve većim nezadovoljstvom životom (Ck=0,20), sa opadanjem procenjene mogućnosti nalaženja posla u slučaju gubitka sadašnjeg (Ck=0,22). Opadanje kritičnosti prema okruženju javlja se u slučaju većeg poverenja u parlament (0,21), u političke stranke (0,22), u vladu (0,23), u medije (0,24), u predsednika republike (Ck=0,24).

4. Indeks prekarizacije rada

Prekarnost je složena, polidimenzionalna pojava koja označava različite odnose nesigurnosti i neizvesnosti prvenstveno u oblasti rada (fleksibilnost rada i drugih pojava vezanih neposredno za rad), nadoknade za rad (plata, nadnica) i zaposlenosti (različite vrste radnog ugovora ili rad bez radnog ugovora ili odsustvo rada za novac ili drugu nadoknadu). Prekarizacija rada nužno vodi u prekarizaciju celine radničkog života.

Prekarnost se javlja kao manja ili veća nesigurnost i neizvesnost življenja radnika i njihovih porodica. U društvenoj praksi prekarnost se ispoljava kao nesiguran rad i otuda nesigurna zarada, što se direktno odražava na egzistenciju radnika i njihovih porodica. Nesigurni i neizvesni rad pored nesigurnih primanja na osnovu rada prate još mnoge druge nesigurnosti.

Nesigurna radna uloga generiše nesiguran društveni položaj. Onesiguravanje radne uloge (kao proces) i posledice toga vode pre ili kasnije u onesiguravanje društvenog položaja (kao proces). Nesigurna radna uloga i nesiguran društveni položaj nužno vode ka neizvesnom življenju, ka nesigurnom životu.

4.1. Prekarnost zaposlenih novinara

U našem istraživanju orijentisali smo se na devet osnovnih grupa pokazatelja prekarnosti zaposlenih medijskih i fizičkih radnika, odnosno na 42 pojedinačna pokazatelja. Reč je o sledećim grupama pokazatelja: nesigurnost zaposlenja (niska zapošljivost), nesigurnost radnog mesta, neizvesnost radnog vremena, neizvesnost zarade (nadoknada za rad, plata, nadnica), nesigurnost zaštite zdravlja i bezbednosti, nesigurnost uslova rada, nesigurnost radnih prava, nesiguran status (status preživljavanja) i egzistencijalna nesigurnost. Prekarnost rada i života je višedimenzionalna pojava kumulativnog karaktera.

Sumiranje rezultata devet pokazatelja prekarnosti novinara pokazuje **zabrinjavajuću prekarnost**, a pod njom podrazumevamo osrednju, veliku i veoma veliku nesigurnost. **Dve petine novinara (39%) ili nisu prekarizovani ili su prekarizovani u maloj meri, a s druge strane nalazimo tri petine ispitanih novinara (61%) koje karakteriše zabrinjavajuća prekarizovanost rada i života.** Novinare najviše tišti pravna nesigurnost, nesigurnost radnog vremena, radnog mesta i uslova rada.

Visini indeksa prekarnosti rada i života novinara najviše doprinose četiri tipa nesigurnosti: pravna nesigurnost, nesigurnost radnog vremena, radnog mesta i uslova rada.

Postoci zabrinjavajuće nesigurnosti u slučaju četiri pomenuta pokazatelja prekarnosti rada kreću se između 35% i 37% (aritmetičke sredine kreću se između 2,26 i 2,34).

Poređenje devet pokazatelja prekarnosti medijskih i fizičkih radnika pokazuje znatne razlike. **Nesigurnost zaposlenja (nivo zapošljivosti) kod novinara je osam puta manja, za pet puta je manja nesigurnost zarade i nesigurnost statusa, a dva puta je manja nesigurnost zaštite zdravlja i bezbednosti, kao i nesigurnost uslova rada.** Ovi nalazi čine veoma različitim medijske i fizičke radnike. S druge strane, preostala četiri indikatora ne diferenciraju znatnije novinare i fizikalce, već ih čine sličnim: egzistencijalna nesigurnost, pravna nesigurnost, nesigurnost radnog mesta i nesigurnost radnog vremena. Očigledno je da su ovo karakteristike opšte prekarizacije.

4.2. Prekarnost nezaposlenih novinara

O prekarnosti rada nezaposlenih novinara (i fizičkih radnika) zaključivali smo na osnovu šest indikatora: (1) nesigurnost radnog statusa, (2) neizvesnost zarade, (3) nesigurna zdravstvena zaštita, (4) prihvatanje nesigurnih i teških uslova rada, (5) nesigurnost statusa (preživljavanje) i (6) egzistencijalna nesigurnost. Ključna razlika između zaposlenih i nezaposlenih nije u radu i zarađivanju, već u tome da li je neko u radnom odnosu na neodređeno vreme ili je u nekom drugom tipu radnog odnosa ili je u pitanju rad bez radnog ugovora (rad u neformalnoj, „sivoj“ ekonomiji) ili potpuno odsustvo rada.

Dve trećine nezaposlenih novinara (63%) zabrinjavajuće prekarizovano, a nešto više od jedne trećine (37%) je izvan opasnosti od prekarizacije (bilo da je nema 7%, bilo da je mala 30%). Iako je poređenje isključivo uslovno, ipak treba reći ono što je očekivano i što bi retko ko mogao da porekne: veća je prekarizovanost nezaposlenih nego zaposlenih novinara, iako su obe velike i znatno natpolovične.

Dok u slučaju pokazatelja prekarnosti zaposlenih nismo mogli da izdvojimo nijedan pokazatelj koji dominantno određuje prekarnost, u slučaju nezaposlenih novinara, imamo takav pokazatelj. Reč je o nesigurnom radnom statusu odnosno o samoj nezaposlenosti. U slučaju radnog statusa nezaposlenih nalazimo na neverovatnih 94% zabrinjavajuće prekarizovanih i samo 6% onih koji su uspeali da izbegnu sve zamke prekarizacije.

Natpolovična (52%) je i spremnost na prihvatanje nesigurnih i teških uslova rada – spremnost na prihvatanje rada u lošim uslovima, spremnost na prihvatanje posla za bilo koju platu, spremnost na bilo koje radno vreme, spremnost na prihvatanje bilo kakvog tipa radnog ugovora, prihvatanje preseljenja u drugi grad radi zaposlenja.

Najveća korelacija između pojedinačnih pokazatelja i indeksa prekarnosti nezaposlenih novinara, javlja se u slučaju egzistencijalne nesigurnosti (0,64) i nesigurnosti zarade (0,62), s druge strane najniža korelacija ustanovljena je u slučaju nesigurnosti radnog statusa (0,44), nesigurnosti društvenog statusa (0,44) i nesigurnosti zdravlja (0,46).

Poređenje prekarnosti nezaposlenih novinara i prekarnosti fizičkih radnika pruža zanimljive zaključke. Sigurnost društvenog statusa nezaposlenih novinara je sedam puta veća od sigurnosti društvenog statusa nezaposlenih fizikalaca; sigurnost zarade je dva puta veća kod novinara (54%) nego kod fizikalaca (24%). Dok je s druge strane, sigurnost radnog statusa nezaposlenih novinara (6%) pet puta manja od sigurnosti radnog statusa nezaposlenih fizičkih radnika (30%).

Nesigurnost fizičkih radnika je veća kod svih indikatora osim kada je u pitanju nesigurnost radnog statusa.

Od ukupnog broja ispitanih nezaposlenih novinara 63% su zabrinjavajuće prekarizovani, dok je postotak takvih kod fizičkih radnika čak 91%. Broj ispitanika koji se osećaju sigurnim ili tek malo prekarizovani je četiri puta veći u slučaju nezaposlenih novinara (37%) nego u slučaju nezaposlenih fizičkih radnika (9%).

5. Odnos između percepcije medija i prekarizacija života novinara

5.1. Percepcija stanja u medijima i prekarnost zaposlenih novinara. Sa rastom prekarizacije zaposlenih novinara raste i broj novinarakoji smatraju da u Srbiji nema slobode medija. Korelacija između ove dve pojave je niska (0,20), ali je statistički značajna.

5.2. Percepcija stanja u medijima i prekarnost nezaposlenih novinara. Kontigencija između ocene slobode medija skale prekarizacije rada i života nezaposlenih novinara iznosi 0,34, što ukazuje na korelaciju osrednjeg intenziteta. Sa rastom prekarizacije povećava se broj novinara koji tvrde da ne postoji sloboda medija.

5.3. Profesionalna samokritičnost i prekarnost zaposlenih novinara. Kontigencija između skale profesionalne samokritičnost zaposlenih novinara i skale prekarizacije iznosi 0,16, što ukazuje na veoma nisku povezanost između ove dve pojave.

5.4. Profesionalna samokritičnost i prekarnost nezaposlenih novinara. Kontigencija između skale profesionalne samokritičnost nezaposlenih novinara i skale prekarizacije iznosi 0,22, što ukazuje na blagu povezanost između ove dve pojave. Nema izrazitije pravilnosti o smeru povezivanja.

5.5. Kritičnost prema okruženju i prekarnost zaposlenih novinara. Kontigencija između skale kritičnosti zaposlenih novinara prema okruženju i skale prekarizacije ove grupe ispitanika iznosi 0,33, a to upućuje na vezu osrednjeg intenziteta. Sa rastom prekarizacije raste i kritičnost prema medijskom okruženju.

5.6. Kritičnost prema okruženju i prekarnost nezaposlenih novinara. Kontigencija između skale kritičnosti nezaposlenih novinara prema okruženju i skale prekarizacije ove grupe ispitanika iznosi 0,34, a to upućuje na vezu osrednjeg intenziteta. Sa rastom prekarizacije raste i kritičnost prema medijskom okruženju.

6. Zaključak

Po mišljenju novinara stanje u medijima je loše. Za to je prvenstveno odgovorno medijsko okruženje – vlast, država, vlasnici medija, a potom i sami novinari. Uloga novinara u emancipaciji i odbrani medija je pod stalnim i sve jačim pritiskom prekarizacije rada i života novinara. Teško je očekivati veći angažman medijskih radnika u situaciji kada su im ugroženi rad i zaposlenje, i kada im se svakodnevno onesiguravaju uslovi za pristojni život.

Naša polazna hipoteza o povezanosti odnosa novinara prema medijima i prekarizacije novinara je većim delom potvrđena. Nesumnjivo je da nezaposleni novinari u priličnoj meri medije vide kroz stanje prekarizacije u koju su upali (naravno ne svojom

voljom) – o tome svedoče dva koeficijenta kontigencije osrednje povezanosti između prekarnosti i odnosa prema medijima (to donekle potvrđuje i koeficijent kontigencije koji ukazuje na blagu povezanost prekarnosti i profesionalne samokritičnosti). Kod zaposlenih novinara odnosi su nešto složeniji. Prekarnost u osrednjoj meri utiče na veću kritičnost prema medijskom okruženju ($C_k=0,33$). Zapažamo i blagu povezanost između prekarnosti i ocene slobode medija, ali nismo našli značajniju povezanost između prekarnosti i profesionalne samokritičnosti ($C_k=0,16$). Usput, i kod nezaposlenih novinara ne postoji znatnija povezanost između profesionalne samokritičnosti i prekarnosti ($C_k=0,22$). Po svemu sudeći, **jak profesionalni identitet stavlja branu ispred svakog ugrožavanja tog identiteta.**

Ukupno uzev, deo novinara je razapet između sopstvene prekarnosti i svog profesionalnog identiteta. Najveći broj među njima ostaje u novinarstvu iako bi najradije (da može) otišao što dalje od tog poziva; najmanji broj (okvirno jedna petina) ostaje u novinarstvu da piše i govori onako kako drugi hoće; na kraju tu su (okvirno dve petine) oni novinari koji čuvaju medijski integritet i profesionalni identitet, izgleda, za veliku cenu.

Prekarizacija nije prirodno ljudsko osećanje niti normalno stanje u modernoj civilizaciji. Postoje pozivi i postoje delatnosti u kojima se sve konsekvence prekarizacije slamaju na čoveku-radniku, ali postoje i delatnosti koje se postepeno ili koje će se postepeno urušavati pod teretom prekarizacije nosilaca te delatnosti, ljudi-radnika. Mediji su takva delatnost, a tu su potom nauka, visoko obrazovanje, kultura i umetnost.

Prekarizacijom rada kao suštine ljudskog bića, menja se i karakter i sama bit tog ljudskog bića. Oni koji navode argument: pa tako je nekad bilo, previđaju jedan prost argument – da to što je nekad bilo u društvenoj istoriji nije nikakav razlog da danas bude tako, pogotovo kada je „to danas“ stvar volje, a ne nužde. Vrhunac cinizma je ono što ovih dana ponavljaju neoliberalni cinici: *Biće skoro propast sveta, pa nek' propadne, nije šteta!* A tu je i onaj savet popularne psihologije s kojom oduvek koketira moderni neoliberalizam – „Kada jednom prihvatite činjenicu da život nije ‘fer’, bićete mnogo srećniji”.

* * *

Osnovne uloge medija, u jednom banalnom i do kraja uprošćenom pristupu, možemo da redukujemo na (1) pružanje pouzdanih informacija, i na (2) ulogu „psa čuvara” (*watchdog*). U sledećem koraku možemo komotno da zaključimo i bez dubljeg istraživanja, gotovo pomoću površnog posmatranja, da mediji danas u Srbiji ne rade valjano svoj posao, odnosno da ne obavljaju te dve ključne funkcije. Naše istraživanje pokazuje da iznetu ocenu dele i sami novinari, a da odgovornost vide kako u svojoj profesiji tako i u okruženju, odnosno u koaliciji političkih stranaka i privatnog kapitala.

Na kraju da se zapitamo: Zašto od novinara tražimo ono što ne tražimo od nas samih? Tražimo da budu istinoljubivi, hrabri, pametni, kritični, da budu zastupnici javnog interesa, da kažu ono što mi ne smemo da kažemo. No, da ne tražimo od njih da budu sve ono što mi nismo? Kažemo, pa to je njihov posao. Ili je *posao* svih nas da stvaramo takve društvene uslove u kojima javna reč neće povlačiti posledice po onoga koji ju je javno izneo? Ukoliko to ne učinimo svi ćemo postati žrtve prekarizacije kao procesa prisilnog kreiranja poslušnika i doušnika, udvorica i beskičmenjaka, marioneta i statista.